

KİRLİ PARA, TEMİZ SANDIK YALANI: TÜRKİYE'DE SİYASÎ FİNANSMANIN KARANLIK ANATOMİSİ

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de siyasetin finansmanını yalnız parti kasalarına giren para üzerinden değil; kamu ihaleleri, Hazine yardımları, adaylık ücretleri, bağışlar, belediye iştirakleri, imar rantı, vakıflar, dernekler, medya, dijital propaganda ve suç ekonomisi arasındaki ilişkiler üzerinden inceler. Metin, meşru siyasî finansman ile kayıt dışı para, yasa dışı bağış, yolsuzluk, nüfuz ticareti ve kara para arasındaki hukukî farkları korurken, kanuna uygun görünen her para ilişkisinin demokratik bakımdan temiz olmayabileceğini savunur. Türkiye'de Anayasa Mahkemesi, YSK, Sayıştay, MASAK, Kamu İhale Kurumu ve savcılıkların farklı alanlarda denetim yaptığı; buna rağmen siyasî para dolaşımını bütünlüklü biçimde izleyen bağımsız ve sürekli bir mekanizmanın bulunmadığı belirtilir. Hazine yardımlarının büyük partileri güçlendirdiği, yüksek adaylık maliyetlerinin siyaseti sınıfsallaştırdığı, güçlü bağışçıların karar vericiler üzerinde görünmez alacaklılara dönüşebildiği vurgulanır. Kamu ihaleleri, imtiyazlar ve belediye kaynakları; şirketleri büyüten, ardından bu sermayeyi yeniden siyasete bağlayan bir geri ödeme düzeni olarak çözümlenir. Vakıf, dernek ve medya ağlarının parti bütçesi dışında paralel finansman alanları oluşturduğu; dijital reklâm, anonim hesaplar, fenomen ödemeleri, paravan şirketler ve kripto varlıkların yeni denetim boşlukları yarattığı gösterilir. Organize suç ile siyaset arasındaki ilişkinin yalnız para aktarımından değil, karşılıklı himaye, erişim ve koruma alışverişinden beslendiği ifade edilir. Metin, siyasî finansman meselesini nihayetinde şeffaflık, eşit temsil, hukuk devleti ve demokratik meşruiyet krizi olarak tanımlar. Seçmenin özgür iradesinin ancak finansörlerin, harcamaların, aynî yardımların, gerçek faydalanıcıların ve kamu kaynaklarının seçimden önce açıklanmasıyla korunabileceği ileri sürülür. Aksi hâlde sandık biçimsel olarak açık kalsa bile, sandığa giden yollar sermaye, propaganda ve cezasızlık tarafından satın alınır; demokrasi halkın değil, görünmeyen alacaklıların yönetimine yaklaşır. Böylece kamu iradesi özel çıkara rehin düşer.

1

PARANIN SİYASETE GİRİŞİ: SİYASÎ FİNANSMANIN KAVRAMSAL ANATOMİSİ

Siyaset, fikirlerin çıplak biçimde yarıştığı steril bir meydan değildir. Bir düşüncenin teşkilâta, teşkilâtın kampanyaya, kampanyanın seçmene ulaşabilmesi için para gerekir. Bina kiralanır, personel çalıştırılır, afiş basılır, ulaşım sağlanır, miting düzenlenir, dijital reklâm satın alınır. Dolayısıyla siyasetin finansmanı başlı başına bir suç veya ahlâksızlık değildir. Demokrasinin de elektrik, kâğıt, benzin ve insan emeği faturası vardır. Mesele paranın siyasete girmesi değil; nereden, hangi şartla, kimin adına ve hangi karşılığı bekleyerek girdiğidir.

Paranın kaynağı görünmüyorsa siyasî iradenin gerçek sahibini görmek de güçleşir. Bir yurttaşın inandığı partiye sınırlı ve açık bir bağış yapması demokratik katılım sayılabilir. Fakat kamu ihalesi bekleyen bir şirket sahibinin görünmez kanallarla kampanya finanse etmesi, fikir desteği olmaktan çıkar; gelecekteki kamu kararına yatırılmış sermayeye dönüşür. Bağış ile yatırım arasındaki fark, paranın miktarından çok beklenen karşılığa saklıdır. Bağışçı siyasetin ilkesini destekler; yatırımcı siyasetin kararını satın almak ister.

Siyasî finansman kavramı yalnız parti kasasına giren nakdi anlatmaz. Bir adayın kullanımına ücretsiz araç verilmesi, kampanya ofisinin kirasının üçüncü bir kişi tarafından ödenmesi, bir şirketin çalışanlarını seçim faaliyetine tahsis etmesi, medya kuruluşunun bedelsiz propaganda yapması veya dijital reklâm giderlerinin başka bir kurumca karşılanması da ekonomik değeri olan siyasî katkılardır. Para bazen banka hesabına girmez; hizmete, ayrıcalığa, görünürlüğe ve örgütlenme kapasitesine dönüşerek dolaşır. Muhasebe defterinde görünmeyen şey, siyasetin gerçek hayatında son derece görünür olabilir.

Türkiye’de siyasî partilerin gelir ve giderlerinin malî denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmakta, Mahkeme bu görevde Sayıştaydan yardım almaktadır. Bu kurumsal çerçeve, partilerin mal edinimleriyle gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunu incelemeye yöneliktir. Fakat siyasî finansmanın toplumsal alanı parti tüzel kişiliğinden daha geniştir: Adaylar, şirketler, belediye iştirakleri, vakıflar, dernekler, medya ağları ve üçüncü kişiler aynı siyasî ekosistemin içinde para harcayabilir. Partinin hesabını denetlemek, siyasetin bütün para dolaşımını denetlemek anlamına gelmez.

Bu noktada kavramları ayırmak zorunludur. Kayıt dışı para, resmî kayıtlara girmeyen veya gerçek mahiyeti gizlenen paradır. Yasa dışı bağış, mevzuatın yasakladığı kaynaktan, miktardan ya da yöntemden gelen katkıdır. Yolsuzluk, kamu gücünün özel menfaat için kötüye kullanılmasıdır. Nüfuz ticareti, karar verici üzerindeki gerçek veya iddia edilen etkinin menfaat karşılığında pazarlanmasıdır. Kara para ise suçtan elde edilen gelirin kaynağının, sahibinin veya hareketinin gizlenerek meşru görünüme kavuşturulmasıyla ilgilidir. Bunların hepsi karanlık alanlara temas eder; fakat hukukî bakımdan aynı şey değildir.

Bu ayırım, suçlamayı zayıflatmaz; tersine eleştiriye ciddileştirir. Her açıklanmayan bağışa “kara para” demek, kavramı siyasî küfre dönüştürür. Her kanunî bağış temiz saymak ise hukukun dar kapısından geçebilen her menfaati ahlâklı ilân etmektir. Para suçtan gelmeyebilir, yine de demokratik eşitliği bozabilir. Bir iş insanı bütün yasal sınırları gözeterek büyük bir siyasî çevre kurabilir; toplantıları finanse edebilir, reklâm imkânı sağlayabilir, karar vericilere sürekli erişim kazanabilir. Burada ceza hukuku susabilir, fakat siyaset ahlâkı susmak zorunda değildir.

Meşru siyasî finansmanın asgarî şartları bu yüzden basittir, fakat taviz kabul etmez: Kaynak bilinmeli, bağışçının gerçek kimliği doğrulanmalı, katkının değeri eksiksiz hesaplanmalı, harcama bağımsız biçimde denetlenmeli ve bilgiler seçmen kararını vermeden önce açıklanmalıdır. Sadece seçimden aylar veya yıllar sonra yayımlanan cetveller şeffaflık üretmez; geçmişin muhasebesini çıkarır. Türkiye’de Cumhurbaşkanı adayları için bağışların seçim hesabında toplanmasına ve hesapların YSK tarafından incelenmesine ilişkin özel kurallar bulunması, izlenebilirliğin teknik olarak mümkün olduğunu gösterir. Sorun, benzer açıklık ve bütünlüğün siyasî rekabetin bütün aktörlerine ve dolaylı harcama kanallarına yayılmamasıdır.

Siyasî finansmanın ilk büyük problemi eşitsizliktir. Yoksul yurttaşın oyu ile zengin yurttaşın oyu sandıkta eşit görünür; ancak seçimden önceki ses üretme kapasiteleri eşit değildir. Biri kanaatini birkaç kişiye anlatabilirken diğeri televizyon, billboard, veri analizi, reklâm ajansı ve yüzlerce çalışan satın alabilir. Böylece para doğrudan oy satın almasa bile gündemi, görünürlüğü ve seçmenin önüne gelen seçenekleri biçimlendirir. Sandıkta herkesin bir oyu vardır; fakat sandığa giden yolu herkes aynı ölçüde aydınlatamaz.

İkinci problem bağımlılıktır. Büyük finansörlere yaslanan siyasî hareket, seçildikten sonra kamu yararıyla finansörün beklentisi arasında sıkışır. Bu bağımlılık çoğu zaman açık bir sözleşmeyle kurulmaz. “Sana şu kadar

para verdim, bana şu ihaleyi ver" cümlesi kurulmasa bile taraflar karşılıklı beklentiği bilir. Siyasetin kirlenmesi, her zaman suçüstü fotoğrafı verecek kadar kaba değildir. Bazen bir telefonun hiç açılmaması, bir dosyanın sıra beklememesi, bir ruhsatın kolaylaşması veya bir denetimin gecikmesi yeterlidir.

Üçüncü problem kamu kaynağının parti kaynağına dönüştürülmesidir. İktidar partisiyle devlet arasındaki sınır silindiğinde kamu bütçesi seçim rekabetinin tek taraflı yakıtı hâline gelir. Kamu kurumlarının tanıtım harcamaları, belediye imkânları, resmî törenler, kamu araçları ve kamu personeli parti çıkarına yönlendirildiğinde ortada parti hesabına girmiş bir bağış bulunmayabilir. Fakat iktidar, rakiplerinin satın almak zorunda olduğu imkânları devlet üzerinden ücretsiz kullanmış olur. Bu, kasaya para koymadan siyaseti finanse etmenin en etkili yollarından biridir.

OECD'nin 2026 Türkiye değerlendirmesi, siyasî finansman kurallarının kâğıt üzerindeki varlığıyla fiili uygulama arasında belirgin bir açıklık bulunduğunu; kampanya raporlaması, açıklık ve denetim alanlarında ciddi boşlukların sürdüğünü göstermektedir. Bu tespit, meselenin yalnız yeni yasalar yazmak olmadığını hatırlatır. Şeffaflık, verinin seçim bittikten yıllar sonra bir dosyaya gömülmesi değildir. Yurttaşın, oy vermeden önce kimin kimi finanse ettiğini görebilmesidir.

Kara para meselesi de tam burada siyasî önem kazanır. Suç geliri yalnız ekonomik sisteme girmek istemez; korunmak, soruşturmada kaçmak, ruhsat almak, sınır geçmek ve gerektiğinde bürokrasiyi etkisizleştirmek ister. Bu nedenle organize suç ile siyaset arasındaki ilişki basit bir para alışverişinden ibaret değildir. Suç ekonomisi siyasetten himaye, siyaset suç ekonomisinden nakit, insan ağı ve yerel nüfuz devşirebilir. FATF'nin (Malî Eylem Görev Gücü) Türkiye'yi Haziran 2024'te artırılmış izleme listesinden çıkarması belirli teknik ve kurumsal ilerlemeleri ifade eder; ülkede suç geliri ve aklama risklerinin bütünüyle ortadan kalktığı anlamına gelmez.

3

Siyasetin finansmanına bakarken sorulması gereken soru yalnız "Bu para yasal mı?" değildir. "Bu para siyasî eşitliği bozuyor mu; kamu kararını borçlandırıyor mu; seçilmiş kişiyi görünmeyen bir alacaklıya bağlıyor mu; yurttaşın iradesini pahalı bir propaganda sisinin içine mi hapsediyor?" soruları da aynı ağırlıkla sorulmalıdır. Çünkü demokrasinin çürümesi bazen sandığın kaldırılmasıyla değil, sandığa giden bütün yolların satın alınmasıyla gerçekleşir.

Filozof Kirpi: "Siyasete giren para makbuzunu kaybetse bile alacağını unutmaz; iktidar koltuğuna oturduğunda ilk aradığı şey vicdan değil, tahsilât defteridir."

HUKUKUN KÖR NOKTALARI: TÜRKİYE'DE SİYASÎ FİNANSMAN MEVZUATI

Türkiye'de siyasetin finansmanını düzenleyen hukukî yapı, dışarıdan bakıldığında kalabalık ve ciddi görünür. Anayasa, Siyasî Partiler Kanunu, seçim kanunları, mal bildirim hükümleri, kamu ihale mevzuatı, ceza hukuku ve suç gelirlerinin aklanmasını önleyen düzenlemeler yan yana dizildiğinde, sanki paranın siyasete giriş yaptığı bütün kapılar tutulmuş gibidir. Oysa mevzuatın kalabalıklığı denetimin bütünlüğünü garanti etmez. Türkiye'nin temel problemi kuralızsızlıktan önce parçalanmışlıktır. Her kurum paranın başka bir anına bakar; hiçbirisi siyasî finansman zincirinin tamamını tek ekranda göremez.

Anayasa'nın kurduğu ana çerçevede siyasî partilerin mal edinimleri gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğu Anayasa Mahkemesinin denetimine tâbidir. Mahkeme, bu denetimi yürütürken Sayıştaydan yardım alır. 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu da partilerin merkez ve taşra teşkilâtlarına ait kesin hesapların birleştirilmesini, belgelenmesini ve denetime sunulmasını esas alır. Böylece denetimin nesnesi büyük ölçüde partinin muhasebe defteri, makbuzu, faturası, banka kaydı ve kesin hesabıdır. Hukuk, önüne getirilmiş hesabın doğru olup olmadığını araştırır; hesaba hiç girmemiş siyasî menfaatin peşine aynı kuvvetle düşemez.

Bu sistemde Anayasa Mahkemesi bir malî suçlar kolluğu gibi çalışmaz. Mahkeme, siyasî partilerin yıllık hesaplarını yargısal denetime tâbi tutar; bir kampanya bürosunun kirasını gerçekte kimin ödediğini, partiyle ilişkili bir vakfın hangi siyasî faaliyeti finanse ettiğini veya bir şirketin sağladığı örtülü medya desteğinin piyasa değerini kendiliğinden araştıran sürekli bir izleme kurumu değildir. Bu ayırım önemlidir. Parti bilançosunun kanuna uygun bulunması, partinin çevresindeki bütün para hareketlerinin temizlendiği anlamına gelmez. Denetlenen hesap ile gerçek siyasî ekonomi arasında geniş bir gölge bölge kalabilir.

Yüksek Seçim Kurulu ise seçimlerin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğüyle görevlidir. Propaganda süreleri, seçim yasakları, oy verme işlemleri ve Cumhurbaşkanı adaylarının seçim hesapları YSK'nin alanına girer. 6271 sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu, adayların yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, tüzel kişilerden ve Türk vatandaşı olmayan gerçek kişilerden yardım alamayacağını; nakdî yardımların seçim hesabına yatırılacağını; gelir ve harcamaların kaydedileceğini; belgelerin seçim sonuçlarının kesinleşmesini izleyen on gün içinde YSK'ye sunulacağını düzenler. Kurulun hesapları bir ay içinde incelemesi ve sonuçları ilân etmesi öngörülmüştür. Bu, izlenebilir bir kampanya hesabının hukuk tekniği bakımından mümkün olduğunu gösterir.

Fakat aynı yoğunlukta, bütün milletvekili adaylarını, belediye başkan adaylarını, belediye meclisi adaylarını ve parti adına harcama yapan üçüncü kişileri kapsayan yekpare bir kampanya finansmanı rejimi bulunmaz. Cumhurbaşkanı adayına ait seçim hesabı görünürken, başka seçim türlerinde adayın kişisel harcamasıyla parti harcaması arasındaki çizgi bulanıklaşabilir. Bir adayın kendi servetinden ne kadar harcadığı, destekçilerinin hangi aynı yardımları yaptığı, dijital reklâmı kimin satın aldığı veya yerel iş insanlarının hangi hizmetleri üstlendiği aynı açıklıkla kamuoyunun önüne çıkmaz. Hukuk, seçim türüne göre farklı derinliklerde görür; demokrasi ise bu seçici görmeyen bedelini eşitsiz rekabetle öder.

4

Sayıştayın konumu da iki ayrı dünyanın kesişimindedir. Bir tarafta Anayasa Mahkemesine siyasî parti hesaplarının incelenmesinde teknik yardım sağlar; diğer tarafta kamu idarelerinin gelir, gider ve mallarını denetler. Ancak kamu kaynağının parti yararına dolaylı kullanılması, klasik kamu zararı ile siyasî finansman arasındaki sınırdan kalabilir. Belediyenin tanıtım bütçesi, kamu kurumunun reklâm harcaması, resmî törenlerin parti propagandasına dönüşmesi veya kamu personelinin kampanya işlerinde kullanılması muhasebe bakımından bir kamu harcaması olarak görünebilir. Siyasî etkisi ise başka bir yerde doğar. Kurumlar ayrı dosyalara baktığında, aynı işlemin kamu hukuku ile seçim adaleti üzerindeki birleşik etkisi kaybolur.

MASAK'ın görevi farklıdır. 5549 sayılı Kanun, suç gelirlerinin aklanmasının önlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenler; suç gelirini suçtan kaynaklanan malvarlığı değeri olarak tanımlar. MASAK sistemi kimlik tespiti, şüpheli işlem bildirimi, bilgi ve belge verme yükümlülüğü ile finansal iz sürme araçlarına dayanır. Aklama, öncül suçtan doğan gelirin yasa dışı kaynağını gizleyerek meşru görünüme kavuşturulmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla MASAK'ın radarı, her etik dışı bağışı veya her nüfuz ilişkisini otomatik olarak yakalamaz. Para suçtan gelmiyorsa, siyaseti borçlandırırsa bile kara para mevzuatının konusu olmayabilir.

Savcılıklar ve ceza mahkemeleri rüşvet, irtikâp, görevi kötüye kullanma, nüfuz ticareti, ihaleye fesat karıştırma ve suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama gibi suçlar bakımından devreye girer. Fakat ceza hukukunun çalışması için somut fiil, delil, fail, kast ve suçun unsurları gerekir. Demokratik eşitliği bozan her para ilişkisi ceza dosyasına dönüşmez. Bir finansörün karar vericilere ayrıcalıklı erişim kazanması, rakiplerinden fazla medya görünürlüğü satın alması veya gelecekte kamu işi alma ümidiyle siyasî çevre kurması ahlâkî bakımdan ağır bir sorun oluşturabilir; yine de ceza normunun eşliğini aşmayabilir.

Kamu İhale Kurumu ise kamu alımlarının hukukî düzeni, ihale süreçleri, itirazın şikâyetler ve ilgili kayıtlarla uğraşır. 4734 sayılı Kanun, kamu kaynağı kullanan idarelerin mal, hizmet ve yapım işi alımlarını belirli usullere

bağlar; Kurum da ihale mevzuatının uygulanmasında düzenleyici ve denetleyici işlev görür. Ne var ki bir ihaleyi alan şirketin geçmişte veya gelecekte siyasete sağladığı destek, ihale dosyasının standart belgeleri arasında görünmeyebilir. İhale hukuku sözleşmenin usulüne, siyasî finansman ise ilişkinin karşılıklılığına bakmalıdır; bu iki bakış birbirine bağlanmadığında sadakat ile kamu kaynağı arasındaki dolaşım karanlıkta kalır.

Mal bildirimini düzenlemeleri de servetteki değişimi izlemek için bir araçtır; fakat mal bildirimini, siyasî kampanyanın bütün gelir ve giderlerini açıklayan kamusal bir finansman raporu değildir. Bildirimin verilmesi ile toplumun anlayabileceği, karşılaştırılabileceği ve zamanında erişebileceği şeffaflık aynı şey sayılmaz. Belge kapalı bir dosyada duruyorsa hukukî yükümlülük yerine gelmiş olabilir; demokratik denetim yine aç kalır.

RTÜK ve vergi idaresi de bu parçalı mimarinin başka köşelerinde durur. RTÜK yayıncılık kuralları ve seçim dönemindeki yayın ilkeleri bakımından; vergi idaresi ise beyan, fatura ve vergisel uyum bakımından veri üretir. Fakat bir televizyon kanalının piyasa değerinin altında sağladığı siyasî görünürlüğü bağış olarak hesaplamak veya gerçeği yansıtmayan danışmanlık faturasıyla kampanya finansmanı arasındaki bağı kurmak, tek başına bu kurumların olağan denetim mantığına sığmaz. Veriler vardır; onları siyasî finansman resmi hâline getirecek ortak mercektir.

Böylece Türkiye’de garip bir tablo oluşur: Anayasa Mahkemesi parti hesabına, YSK seçim işlemlerine ve Cumhurbaşkanı adayının hesabına, Sayıştay kamu parasına, MASAK şüpheli finansal harekete, savcılık suça, Kamu İhale Kurumu ihale usulüne bakar. Fakat şirketten vakfa, vakıftan medyaya, medyadan kampanyaya, kampanyadan ihaleye uzanan siyasî para zincirinin tamamını izleyen bağımsız ve sürekli bir mekanizma bulunmaz. Her kurum kendi penceresinden doğruyu görür; binanın bütünü karanlıkta kalır.

Filozof Kirpi: “Kanun, paranın geçtiği kapıya nöbetçi dikmiş; para çoktan duvardan tünel kazmışsa nöbetçinin üniforması yalnız devletin ciddiyetini süsler.”

5

HAZİNE YARDIMINDAN ADAYLIK PARASINA: RESMÎ SİYASET EKONOMİSİ

Siyasetin kirli parası kadar temiz görünen parası da incelenmelidir. Çünkü demokratik eşitsizlik her zaman bavulla taşınan nakitten, sahte faturadan veya suç gelirinden doğmaz. Bazen kanunun açıkça izin verdiği bir gelir, siyasî rekabeti birkaç büyük aktör lehine dondurur. Hazine yardımı, üyelik aidatı, milletvekili aidatı, aday adaylığı ücreti, bağış ve parti etkinliği geliri hukukî olabilir; fakat bu kaynakların kimleri güçlendirdiği, kimleri siyaset dışına ittiği ve hangi bağımlılıkları ürettiği ayrıca sorgulanmalıdır. Hukuk makbuzu denetler; siyaset sosyolojisi ise makbuzun arkasındaki kudreti.

Devletin siyasî partilere malî yardım yapmasının güçlü bir demokratik gerekçesi vardır. Siyasî partiler yalnız üyelerinin özel kulüpleri sayılmaz; toplumdaki talepleri örgütleyen, aday çıkaran, kamusal tartışmayı taşıyan ve yurttaş ile devlet arasında aracılık kuran anayasal yapılardır. Anayasa, siyasî partileri demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurları kabul eder ve devlet tarafından yapılacak yardımın yeterli düzeyde ve hakça olması gerektiğini belirtir. Bu yardımın temel mantığı, partileri birkaç zengin bağışçıya, büyük şirkete veya çıkar grubuna mecbur bırakmadan faaliyet gösterebilir hâle getirmektir. Devlet desteği, doğru tasarlandığında sermayenin siyaset üzerindeki vesayetini azaltabilir.

Ne var ki devlet yardımının varlığı kadar dağıtım biçimi de önemlidir. Mevcut sistemde son milletvekili genel seçiminde toplam geçerli oyların yüzde 3’ünden fazlasını alan siyasî partiler devlet yardımından yararlanabilmektedir. Yardım, partilerin aldıkları oylarla bağlantılı biçimde dağıtılır. Böylece seçmen desteği yükseldikçe partinin kamu kaynağından aldığı pay da büyür. İlke ilk bakışta mâkuldür: Daha fazla toplumsal destek alan partiye daha fazla kaynak. Fakat bu formül, geçmişte kazanılmış seçmen desteğini gelecek

seçimde kullanılacak malî üstünlüğe dönüştürür. Büyük parti yalnız daha çok oy almaz; aldığı oy sayesinde sonraki yarışa daha dolu bir kasayla başlar.

Burada kendi kendini besleyen bir siyasî dolaşım oluşur: Oy para getirir, para görünürlük sağlar, görünürlük yeni oy üretir, yeni oy daha fazla kamu kaynağına dönüşür. Bir kere sistemin merkezine yerleşen parti; teşkilât, personel, bina, ulaşım, araştırma, reklâm ve dijital kampanya bakımından kalıcı avantaj kazanır. Eşiğin altında kalan partiler ise yalnız devlet yardımından mahrum kalmaz; kamu yardımının büyüttüğü rakiplerle mücadele etmek zorunda bırakılır. Devlet yarış alanını düzeltmek için para dağıtırken, yanlış dağıtım ölçüsüyle pistin bir tarafını aşağı doğru eğebilir.

Yüzde 3 sınırı, her oyun kamu desteğine çevrilmesini engelleyen idarî bir eşik olarak savunulabilir. Sınırsız ve çok düşük bir ölçü, yalnız devlet yardımı almak amacıyla kurulan kâğıt üzerindeki partileri teşvik edebilir. Anayasa Mahkemesi de devlet yardımına erişimde belirli bir toplumsal destek ölçüsünün aranmasını demokratik çoğulculukla parti sisteminin işlerliği arasında kurulacak denge bağlamında değerlendirmiştir. Fakat sorun, eşik koyulup koyulmamasından ibaret değildir. Eşiğin altında kalan fakat yüz binlerce yurttaşın desteğini taşıyan partilerin tamamen kaynaksız bırakılması, "hakça yardım" ilkesinin ne ölçüde gerçekleştiği sorusunu açık tutar.

Hazine yardımı sisteminin başka bir sonucu, parti yönetim merkezlerinin malî gücünü artırmasıdır. Kaynağın merkezî organlar eliyle dağıtılması, genel merkez ile il ve ilçe teşkilâtları arasındaki hiyerarşiyi para üzerinden sertleştirebilir. Yerel teşkilât, politik görüşünün veya örgütsel başarısının yanında merkezden gelecek bütçeye de bağımlı hâle gelir. Böyle bir yapıda genel merkez yalnız aday listelerini değil, siyasetin maddî oksijenini de kontrol eder. Parayı dağıtan, itirazın sesini kısabilir; bütçe kesintisi bazen disiplin cezasından daha etkili çalışır.

Siyasî partilerin diğer görünür gelir kaynakları arasında üyelik aidatları, partili milletvekillerinden alınan aidatlar, aday adaylarından tahsil edilen özel aidatlar, yayın ve tanıtım malzemesi gelirleri, etkinlik gelirleri, parti malvarlığından sağlanan gelirler ve bağışlar bulunmaktadır. Kanun, aday adaylarından özel aidat alınmasını açıkça parti gelirleri arasında saymakta; miktarın yetkili merkez karar organları tarafından belirlenmesine imkân tanımaktadır. Milletvekili aday adaylığı aidatı için milletvekili ödeneğiyle bağlantılı bir üst sınır öngörülmüştür.

Adaylık aidatı, parti açısından anlaşılabilir bir gelir kapısıdır. Seçim dönemlerinde binlerce başvurunun değerlendirilmesi, teşkilât çalışmalarının yürütülmesi ve aday belirleme süreçlerinin düzenlenmesi maliyet doğurur. Ayrıca sembolik bir ödeme, ciddiyetsiz başvuruları azaltabilir. Fakat ücret yükseldiğinde başvuru iradesini ölçen araç olmaktan çıkar, ekonomik eleme mekanizmasına dönüşür. Kamu görevi için yarışma imkânı, yurttaşlık hakkından çok satın alınabilir bir giriş kartını andırmaya başlar.

Varlıklı bir iş insanı için önemsiz sayılan adaylık bedeli; öğretmen, işçi, genç akademisyen, küçük esnaf veya işsiz bir yurttaş için aşılabilir. Böylece parti, henüz adayları değerlendirmeye başlamadan toplumun yoksul kesimlerini sessizce eleyebilir. Adaylık ücretleri kadınlar, gençler ve engelliler için kimi zaman indirimli belirlenmektedir; ancak bu indirimler siyasetin genel sınıfsal maliyetini ortadan kaldırmaz. Kampanya yürütmek, ulaşım sağlamak, ekip kurmak, toplantı düzenlemek ve görünür olmak hâlâ önemli kişisel kaynak gerektirir.

Asıl eşitsizlik adaylık ücretinden sonra başlar. Parti tarafından resmen aday gösterilen kişinin kampanyaya ne kadar kişisel servet koyabileceği, seçim yarışındaki yerini belirleyebilir. Aynı partinin iki adayı arasında dahi para, teşkilât emeğinin önüne geçebilir. Çok sayıda araç kiralayan, dijital reklâm satın alan, profesyonel danışman çalıştıran ve sürekli saha organizasyonu yapan aday; daha güçlü fikirleri olan fakat sınırlı imkânlarla hareket eden kişiyi gölgede bırakabilir. Siyaset böylece toplumsal temsil alanından kişisel sermaye gösterisine kayar.

Kendi kampanyasını yüksek miktarda finanse eden kişi, bu harcamayı her zaman karşılıksız bir kamusal hizmet saymayabilir. Seçilmiş makam, yapılan yatırımın geri kazanılacağı bir mevkiye dönüşürse yozlaşmanın psikolojik zemini daha seçimden önce kurulmuş olur. Harcanan para; ileride nüfuz, ihale, atama, ruhsat, imar kararı veya siyasî statü beklentisi yaratabilir. Her varlıklı aday yolsuzluk yapmaz; fakat siyasete giriş maliyetinin aşırı yükselmesi, siyasî görevi sermayesi bulunanların mesleği hâline getirir.

Üyelik aidatlarının zayıflığı da ayrıca önemlidir. Geniş bir üye tabanının küçük fakat düzenli katkılarıyla yaşayan parti, çok sayıda yurttaş karşı sorumluluk hisseder. Büyük kamu yardımlarıyla veya birkaç güçlü finansörle ayakta duran parti ise üyeyi karar sahibi olmaktan çıkarıp miting kalabalığına çevirebilir. Sağlıklı parti finansmanı yalnız paranın temizliğine dayanmaz; kaynağın toplumsal yaygınlığına da bağlıdır. Binlerce küçük katkı, bir büyük çekten daha demokratiktir; çünkü binlerce küçük alacaklı siyasetten ayrıcalık değil, temsil bekler.

Resmî siyaset ekonomisinin çelişkisi burada belirginleşir. Devlet yardımı özel sermaye bağımlılığını azaltmak için gereklidir; fakat adaletsiz dağıtıldığında büyük partilerin kalesini tahkim eder. Adaylık aidatı örgütsel maliyeti karşılayabilir; fakat yükseldiğinde yoksulu siyasetin kapısından çevirir. Kişisel kampanya harcaması adaya hareket alanı sağlayabilir; fakat sınırsız bırakıldığında serveti temsil yeteneğinin yerine geçirir. Kâğıt üzerinde temiz görünen para, demokratik rekabeti kirletecek kadar kuvvetli olabilir.

Filozof Kirpi: "Sandık herkese bir oy verir; fakat siyasetin kapısına yüksek bir fiyat etiketi asılmışsa o kapıdan önce halk değil, cüzdan girer."

BAĞIŞIN ARKASINDAKİ EL: ŞİRKETLER, İŞ İNSANLARI VE GİZLİ FİNANSÖRLER

7

Siyasî bağış, demokratik katılımın meşru araçlarından biridir. Yurttaş, benimsediği düşüncenin örgütlenebilmesi için emek verebilir, aidat ödeyebilir, kanunun izin verdiği sınırlar içinde malî katkıda bulunabilir. Bu yönüyle bağış, yalnız para aktarımı sayılmaz; kişinin kamusal tercihini maddî sorumlulukla desteklemesidir. Ne var ki bağışın demokratik niteliği, paranın miktarından önce kaynağının açıklığına, katkının karşılıksızlığına ve bağışçının siyasî karar üzerindeki etkisine bağlıdır. Bir yurttaşın maaşından ayırdığı küçük meblağ ile kamu ihalesi bekleyen bir sermaye sahibinin sağladığı büyük destek aynı hukukî başlık altında görünse bile aynı siyasî anlamı taşımaz.

Bağışın temiz olup olmadığını anlamak için yalnız makbuza bakmak yetersizdir. Makbuz, parayı teslim eden kişiyi gösterir; paranın gerçek sahibini ve neden verildiğini her zaman göstermez. Görünürde bireysel bir bağış bulunan yerde, gerçekte bir şirketin, şirketler grubunun veya çıkar çevresinin iradesi bulunabilir. Para, şirket kasasından doğrudan çıkmak yerine ortaklar, yöneticiler, çalışanlar, aile fertleri veya şirketle ekonomik bağı bulunan kişiler üzerinden bölüştürülebilir. Böylece tek bir merkezden gelen büyük destek, birbirinden bağımsız çok sayıda küçük bağış görüntüsüne kavuşturulur.

Bu yöntemde bağışçılar kâğıt üzerinde gerçektir; isimleri, kimlikleri ve imzaları vardır. Fakat bağış kararını kendileri vermemiş olabilirler. Çalışanlara para dağıtılıp belirli bir partiye yatırımları istenebilir; şirket yöneticileri aynı tarihlerde birbirine yakın tutarlarda ödeme yapabilir; aile fertleri ekonomik güçleriyle bağdaşmayan katkılarda bulunabilir. Hukuk yalnız isimleri doğrularsa biçimsel şeffaflık sağlanır. Gerçek finansörü tespit edebilmek için bağışçının malî kapasitesi, şirket bağlantıları, ödeme zamanları ve benzer işlemler arasındaki düzen de incelenmelidir.

Siyasî finansmanın en geniş karanlık alanlarından biri aynî yardımlardır. Para, parti hesabına girmeden de kampanyanın bütün yükünü taşıyabilir. Ücretsiz araç sağlanması, akaryakıt giderlerinin karşılanması, bina veya salon tahsis edilmesi, personel görevlendirilmesi, yemek ve ulaşım hizmeti verilmesi, matbaa

masrafının ödenmesi, reklâm ajansının düşük ücretle çalışması ekonomik değeri bulunan katkılardır. Bunlar gerçek piyasa değerleri üzerinden kayda alınmadığında partinin açıkladığı harcama ile fiilen kullandığı kaynak arasında büyük bir uçurum meydana gelir.

Bir iş insanının sahip olduğu oteli toplantı için ücretsiz tahsis etmesi, kamyonlarını miting malzemesi taşımak üzere kullandırması veya çalışanlarını saha faaliyetinde görevlendirmesi görünürde dostça bir kolaylık sayılabilir. Oysa aynı hizmetlerin rakip parti tarafından satın alınması gerekecektir. Böylece ücretsiz hizmet, paranın yapacağı işi yapar ve siyasî rekabeti doğrudan etkiler. Bağışın nakit olmaması onun bağış niteliğini ortadan kaldırmaz. Tam tersine, aynı yardımın değerini hesaplamak ve kaynağını izlemek daha zor olduğu için gizli finansmanın en kullanışlı araçlarından biri hâline gelir.

Gizli finansörlük yalnız partiye yapılan doğrudan katkıyla kurulmaz. Partiyle ilişkili vakıflar, dernekler, düşünce kuruluşları, gençlik örgütleri veya sosyal yardım ağları üzerinden de kaynak aktarılabilir. Şirket, siyasî partiye bağış yapmıyor görünür; fakat parti kadrolarını yetiştiren bir kuruma bina verir, etkinlik finanse eder, burs programı oluşturur veya ulaşım desteği sağlar. Hukukî kişilikler ayrıdır, siyasî fayda ortaklıktır. Böylece partinin yapması gereken masraf başka bir kuruluşun bütçesine taşınır; siyasî finansman muhasebe tekniğiyle görünmez hâle getirilir.

Bağışın demokratik mahiyetini belirleyen asıl unsur karşılık beklentisidir. Bir sermaye sahibi siyasî hareketi düşünsel yakınlık nedeniyle destekleyebilir. Ancak büyük finansman çoğu zaman geleceğe dönük bir ilişki kurar. Kamu ihalesine erişim, ruhsat kolaylığı, imar değişikliği, vergi denetiminde hoşgörü, düzenleyici karar, kamu kredisi veya bürokratik randevu beklentisi bağışın görünmeyen şartlarını oluşturabilir. Taraflar arasında yazılı bir sözleşme bulunmaz; siyasî hayatın sessiz dili yeterlidir. Para bugün verilir, karşılığı seçimden sonra hatırlatılır.

8

Bu ilişkiyi kaba rüşvetten ayırmak gerekir. Rüşvette belirli bir menfaat ile belirli bir kamu işlemi arasında doğrudan karşılıklılık kurulabilir. Siyasî yatırımda ise ilişki daha uzun vadeli ve belirsizdir. Finansör tek bir karar satın almaz; karar vericiye erişim, güven, ayrıcalıklı temas ve gerektiğinde kullanılabilecek bir yakınlık biriktirir. Bir bakıma para, belirli bir ihalenin değil, gelecekteki bütün ihtimallerin kapısını satın alır. Bu nedenle siyasî finansmanın en etkili biçimleri ceza hukukunun kolayca yakalayabileceği kadar kaba davranmaz.

Şirketlerin siyasî çevrelere desteği medya üzerinden de yürüyebilir. Reklâm satın alımı, sponsorluk, özel haber, görünürlük, rakiplere yönelik yayın ambargosu veya belirli siyasî aktörlerin sürekli ekranda tutulması büyük ekonomik değer taşır. Bir medya kuruluşunun parti lehine oluşturduğu yayın düzeni, doğrudan nakit bağıştan çok daha etkili olabilir. Fakat bu desteğin piyasa değeri hesaplanmaz, kampanya harcaması olarak kayda alınmaz ve finansör ilişkisi açıklanmazsa seçmen propaganda ile gazetecilik arasındaki farkı göremez.

Dijital alan bu sis perdesini daha da yoğunlaştırmıştır. Şirket sahipleri veya siyasî çevrelerle ilişkili kişiler, parti adına görünmeden sosyal medya reklâmı satın alabilir, içerik üreticilerine ödeme yapabilir, anonim propaganda hesaplarını finanse edebilir. Harcama partinin banka hesabından çıkmadığı için resmî kampanya giderlerinde yer almayabilir. Oysa seçmenin karşısına çıkan siyasî mesaj, üçüncü kişinin parasıyla üretilmiştir. Parayı kimin ödediğini bilmeyen yurttaş, mesajın arkasındaki çıkarı da bilemez.

Gizli finansörler açısından en kullanışlı yöntemlerden biri hizmet bedellerinin değiştirilmesidir. Piyasa değeri yüksek bir reklâm çalışması sembolik bir fatura ile sunulabilir; gerçekte yapılmamış bir danışmanlık hizmeti üzerinden başka bir kuruluşa para aktarılabilir; organizasyon giderleri olduğundan düşük veya yüksek gösterilebilir. Burada finansman, bağış makbuzundan değil ticarî sözleşmeden geçer. Parti ile şirket arasındaki ilişki görünürde alışveriştir; fiyat bozulduğunda alışverişin içine örtülü bağış veya para aktarımı yerleşir.

Siyasetin büyük finansörlere bağımlılığı, parti içi kararları da dönüştürür. Finansmana erişebilen kişiler aday listelerinde, danışma kurullarında ve karar süreçlerinde daha görünür hâle gelir. Teşkilâta yıllarca emek veren üye ile seçim döneminde büyük kaynak sağlayan iş insanı aynı ağırlıkta değerlendirilmez. Para, resmî bir oy hakkına sahip olmadığı hâlde parti içindeki karar masasının görünmez sandalyesine oturur. Böylece yurttaşın örgütsel emeği, sermaye sahibinin kısa süreli fakat yüksek değerli katkısı karşısında değersizleşir.

Şeffaflık bu nedenle yalnız bağışçı listesini yayımlamakla sağlanamaz. Gerçek faydalanıcılar, bağlı şirketler, aynî yardımların piyasa değeri, üçüncü kişilerce yapılan harcamalar ve finansörlerin kamu ile ekonomik ilişkileri birlikte görülebilmelidir. Seçmen, yalnız kimin para verdiğini değil, para verenin devletten ne aldığını ve gelecekte ne bekleyebileceğini de bilmelidir. Çünkü siyasî bağış, kamu kararlarından tamamen bağımsız olmadığı sürece sıradan bir özel hukuk işlemi sayılmaz.

Demokrasi, yurttaşların fikirlerini eşit biçimde yarıştırdığı iddiasına dayanır. Büyük para, bu eşitliği ortadan kaldırarak sesi satın alınabilir bir ayrıcalığa dönüştürür. Küçük bağış siyaseti topluma bağlayabilir; tek merkezden gelen büyük finansman ise siyaseti görünmeyen bir alacaklıya bağlar. Bağışçı teşekkür bekler, yatırımcı karşılık. Türkiye’de asıl mesele, bu iki kişiyi birbirinden ayıracak şeffaflığın ve denetimin yeterince kurulamamasıdır.

Filozof Kirpi: “Bağışçı kapıyı çalar ve gider; siyasî yatırımcı anahtarın kendisine teslim edilmesini bekler.”

İHALE, İMTİYAZ VE GERİ ÖDEME: KAMU KAYNAKLARININ SİYASÎ FİNANSMANA DÖNÜŞMESİ

Kamu ihalesi, devletin ihtiyacını karşılamak için piyasadan mal, hizmet veya yapım işi satın aldığı teknik bir işlem gibi görünür. Oysa ihale, bütçenin özel sermayeye açılan en geniş kapılarından biridir. Devlet hangi yolu yaptıracığına, hangi yazılımı alacağına, hangi binayı inşa ettireceğine, hangi şirkete yıllarca ödeme yapacağına karar verirken yalnız ekonomik bir tercih yapmaz; sermayenin büyüme haritasını da çizer. Bu nedenle kamu alımları, siyasî finansmanın kasaya para girmeyen fakat iktidar ilişkilerini besleyen en güçlü damarlarından biri hâline gelebilir.

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu, saydamlık, rekabet, eşit muamele, güvenilirlik, kamuoyu denetimi ve kaynakların verimli kullanılması ilkelerini merkezine alır. Kanuna göre açık ihale ile belli istekliler arasında ihale temel usullerdir; pazarlık usulü ise kanunda belirtilen özel hâllerde kullanılabilir. Kâğıt üzerindeki mimari açıktır: Kamu parasını harcayan idare, mümkün olan en geniş rekabeti kurmalı ve hiçbir şirkete önceden ayrıcalık tanımamalıdır.

Ne var ki ihale düzeninin siyasî etkisi yalnız ihale günündeki zarflarla ölçülemez. Süreç, ihtiyacın tanımlandığı anda başlar. Hangi yatırımın öncelikli sayılacağına, işin büyüklüğüne, parçalar hâlinde mi yoksa tek paket olarak mı çıkılacağına, yeterli şartlarına ve teknik şartnamenin ayrıntılarına idare karar verir. Şartname belirli bir şirketin tecrübesine, makine parkına veya daha önce yaptığı işe göre daraltıldığında rekabet, ilân yayımlanmadan önce sakatlanabilir. İhale açık görünür; kapının anahtarı çoktan birine göre kesilmiş olabilir.

Siyasî finansman burada doğrudan bağış biçiminde kurulmak zorunda değildir. İktidara yakınlık kuran bir şirket kamu işi alır, kamu işinden sermaye biriktirir, ardından bu sermayenin bir bölümü medya desteği, reklâm, organizasyon, vakıf bağışı, araç tahsisi veya seçim dönemindeki aynî yardımlar üzerinden siyasî alana geri döner. Böylece kamu bütçesi, görünmez bir çevrim içinde iktidarın toplumsal ve propaganda kapasitesini besleyebilir. Şirket ihale kazanır; siyaset kaynak kazanır; maliyet ise vergi, garanti ödemesi veya kamu borcu olarak topluma yayılır.

Bu ilişkinin her örneğini rüşvet diye adlandırmak hukukî bakımdan yanlış olur. Bazı ihaleler usulüne uygun biçimde sonuçlanabilir; bazı şirketler de herhangi bir siyasî karşılık beklemeden parti veya sivil kuruluşlara yardım edebilir. Sorun, aynı ekonomik aktörlerin sürekli kamu kaynağına erişmesi, siyasî çevrelerle ayrıcalıklı yakınlık kurması ve bu ilişkinin bağımsız denetime kapalı kalması hâlinde doğar. Tek bir işlem temiz görünebilir; yıllara yayılan örüntü, kamu kaynağı ile siyasî sadakat arasındaki bağı gösterebilir.

Pazarlık usulü; savaş, afet, salgın, beklenmeyen olay veya ivedilik gibi şartlarda kamu hizmetinin gecikmesini önlemek için gerekli olabilir. Fakat istisna, yönetimin olağan alışkanlığına dönüştüğünde rekabet daralır. Daha az sayıda şirketin davet edildiği, sürelerin kısaldığı ve kamusal görünürlüğü azaldığı süreçler, siyasî tercih ihtimalini büyütür. Avrupa Komisyonunun 2025 Türkiye Raporu, 2024'te pazarlık usulünün kamu ihalelerinin değer bakımından yüzde 31,26'sına, sayı bakımından yüzde 43,79'una karşılık geldiğini; sınırlı rekabet içeren yöntemler çıkarıldığında piyasanın değer olarak yalnız yüzde 39,7'sinin açık ve âdil rekabete kaldığını belirtmektedir. Rapor, bu ölçekteki kullanımın ihaleler üzerinde siyasî etki iddialarını beslediğini de kaydeder.

Doğrudan temin de küçük ve acil ihtiyaçları bürokrasiye boğmadan karşılamak için işlevli bir yöntemdir. Ancak alımlar parasal sınırların altında kalacak biçimde bölünürse veya sürekli aynı tedarikçilere yönelirse, kolaylık mekanizması kapalı bir dağıtım ağına dönüşebilir. Belediyelerin organizasyon, tanıtım, basım, ulaşım ve danışmanlık giderlerinde çok sayıda küçük alım yapılması, toplam siyasî etkinin parçalar arasında kaybolmasına yol açabilir. Her dosya tek başına önemsiz görünür; yan yana konulduğunda bir propaganda ekonomisi meydana çıkar.

İhale sonrasında başlayan sözleşme dönemi de en az ihale kadar önemlidir. Düşük teklif vererek işi alan şirket, süre uzatımı, fiyat farkı, iş artışı, ek sözleşme veya kapsam değişikliği yoluyla başlangıçtaki bedelin ötesine geçebilir. Denetim yalnız "İhaleyi kim kazandı?" sorusuna sıkışırsa kamu zararının önemli bir bölümü görünmez kalır. Esas kazanç bazen yarışma sırasında değil, sözleşmenin uygulanması sırasında üretilir. Şartnameye uygun olmayan işin kabul edilmesi veya gecikmenin yaptırımsız bırakılması da şirket lehine malî bir ayrıcalıktır.

Kamu-özel iş birliği projeleri ve uzun vadeli garanti modelleri, siyasî finansman tartışmasını daha da ağırlaştırır. Çünkü burada bugünkü iktidar, gelecekteki bütçeler adına uzun süreli ödeme yükümlülükleri kurabilir. Yolcu, hasta, araç veya gelir garantileri karşılanmadığında fark kamu bütçesinden ödenir. Şirketin piyasa riski azalırken toplumun borcu yıllara yayılır. Avrupa Komisyonu, büyük altyapı projelerindeki kamu-özel iş birliği uygulamalarının sıklıkla genel ihale kurallarının dışında kaldığını ve bu alanı koordine edip izleyen bütünlüklü bir çerçevenin eksikliğini vurgulamaktadır.

İmtiyaz, yalnız para kazandırmaz; şirketi devletin uzun süreli ortağına dönüştürür. Enerji, ulaşım, sağlık, haberleşme veya altyapı alanında kamuya bağlı gelir elde eden şirket, ekonomik geleceğini siyasî kararların devamına bağlar. İktidar değişimi şirket için ticârî risk, şirketin medya ve sermaye gücü ise iktidar için siyasî güvence hâline gelebilir. Böylece ihale ilişkisi bir defalık alışveriş olmaktan çıkar, karşılıklı bağımlılık düzeni üretir.

Yolsuzluk riskini gösterebilecek işaretler tek başına suçun kanıtı sayılmamalıdır; fakat sistematik biçimde izlenmelidir. Tek teklifli ihaleler, sürekli aynı şirketlerin kazanması, rekabeti daraltan yeterli şartları, yaklaşık maliyete çok yakın teklifler, kısa aralıklarla yapılan sözleşme değişiklikleri ve olağanüstü usullerin tekrarlanması araştırma alarmıdır. Sağlam denetim, bu göstergelerden hareketle belge ve ilişki zincirini kurar. Siyasî polemik ise çoğu zaman alarmı hüküm yerine koyar veya alarmı tamamen susturur. İki tutum da hakikati örter.

Bu döngünün kırılması, yalnız daha ağır cezalar yazmakla mümkün değildir. İhale öncesindeki ihtiyaç kararından sözleşmenin son ödemesine kadar bütün verinin açık, karşılaştırılabilir ve aranabilir olması

gerekir. Şirketlerin gerçek faydalanıcıları, ortaklık bağları, aldıkları toplam kamu işleri, sözleşme değişiklikleri ve siyasî kuruluşlara yaptıkları katkılar birlikte görülebilmelidir. Ağustos 2025'ten itibaren ihale işlem dosyası ve yaklaşık maliyet hazırlığı dâhil daha fazla sürecin EKAP'a taşınması teknik izlenebilirlik açısından önemlidir; fakat elektronik kayıt tek başına siyasî bağı temizlemez. Veriyi tutmak başka, verideki sadakat örüntüsünü araştırmak başkadır.

Kamu ihalesi, dürüst işletildiğinde toplumun ihtiyacını en uygun bedelle karşılar ve ekonomik fırsatı geniş bir çevreye dağıtır. Sadakat ölçüsüne bağlandığında ise devlet bütçesi belirli sermaye çevrelerini büyüten, büyüttüğü sermayeyi tekrar siyasete bağlayan bir tahsilât düzenine dönüşür. Bu sistemde iktidar şirket yaratır, şirket iktidarın görünürlüğünü finanse eder; yurttaş ise hem pahalı hizmetin hem de kendi parasıyla kurulmuş propaganda düzeninin ücretini öder.

Filozof Kirpi: "İhalenin zarfı kapalı olabilir; fakat kazananı önceden bilen siyasetin vicdanı çoktan açılmış ve içi boşaltılmıştır."

BELEDİYELERİN GÖRÜNMEYEN KASASI: İMAR, İŞTİRAK VE YEREL RANT

Türkiye'de belediye, vatandaşa en yakın kamu idaresidir. Su akar, çöp toplanır, yol açılır, ruhsat verilir, imar plânı değiştirilir, sosyal yardım dağıtılır, kültür faaliyeti düzenlenir. Bu gündelik yakınlık, belediyeyi yalnız hizmet üreten bir kurum değil, aynı zamanda büyük bir ekonomik güç merkezi hâline getirir. Belediyenin bir imzası bir arsayı servete çevirebilir; bir ihalesi yeni bir şirket büyütebilir; bir sosyal yardım ağı binlerce haneye ulaşabilir. Yerel iktidar, merkezî iktidarın küçük bir kopyası değildir. Bazen daha dar bir coğrafyada, çok daha doğrudan ve kişiselleşmiş bir güç kurar.

11

5393 sayılı Belediye Kanunu belediyelere imar, ulaşım, çevre, temizlik, kültür, tanıtım, sosyal hizmet ve yardım dâhil geniş görevler vermektedir. Belediyeler ayrıca kendilerine verilen görev ve hizmet alanlarında şirket kurabilir; belirli hizmetleri işletmeler ve iştirakler eliyle yürütebilir. Büyükşehir belediyeleri ise 5216 sayılı Kanun uyarınca nazım imar plânı, ulaşım, altyapı, toplu taşıma ve ilçe belediyeleri arasında koordinasyon gibi daha geniş yetkilere sahiptir. Bu yetkiler, yerel yönetimi bir hizmet masasından çıkarıp kentin toprağını, sermayesini ve gündelik hayatını biçimlendiren siyasî bir aktöre dönüştürür.

Siyasî finansman bakımından belediyelerin en önemli gücü, nakit para dağıtmalarından önce ekonomik değer üretmeleridir. İmar değişikliği bunun en açık örneğidir. Tarla niteliğindeki bir alan yapılaşmaya açıldığında, düşük kat izni yükseltildiğinde veya ticaret fonksiyonu verildiğinde arsanın piyasa değeri bir gecede katlanabilir. Ortada belediye kasasından çıkmış bir ödeme yoktur; fakat kamu kararının ürettiği devasa bir özel kazanç vardır. Bu kazancın tamamı mülk sahibinde kalırken kararın altyapı, trafik, çevre ve nüfus yükünü kent halkı taşır.

İmar rantının siyasî finansmana dönüşmesi her zaman bir zarfın el değiştirmesiyle gerçekleşmez. Değer kazanan arsanın sahibi seçim kampanyasına destek verebilir, partiyle ilişkili bir kuruma bağışta bulunabilir, belediyeye yakın medya veya organizasyon şirketlerine kaynak aktarabilir. Bazen de siyasî çevrelerle bağlantılı kişiler arsa henüz değerlenmeden önce mülkiyet ilişkisine girer. Böyle durumlarda soru yalnız imar kararının hukukî olup olmadığı değildir. Karardan önce kimlerin taşınmaz edindiği, değer artışından kimlerin yararlandığı ve yararlananlarla karar vericiler arasında nasıl bir ilişki bulunduğu araştırılmalıdır.

Belediye iştirakleri ikinci büyük güç alanıdır. Ulaşım, otopark, su, enerji, inşaat, ekmek, kültür, reklâm, organizasyon ve bilişim gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren belediye şirketleri, yerel yönetimin ekonomik kapasitesini genişletir. Şirket modeli bazı hizmetlerin daha hızlı ve esnek yürütülmesini sağlayabilir. Ancak şirket ile belediye arasındaki sınır bulanıklaştığında bütçe disiplini, personel istihdamı ve harcama şeffaflığı

zayıflayabilir. Belediye bütçesinde doğrudan görünmesi gereken siyasî tercihler, şirket bilançosunun teknik satırları arasına taşınabilir.

İştirakler üzerinden yapılan personel alımları, hizmet satın almaları, reklâm giderleri ve sponsorluklar yerel siyasetin örgütsel kapasitesini besleyebilir. Şirket çalışanı hukuken parti personeli değildir; fakat işe alımın siyasî sadakat, akrabalık veya teşkilât ilişkisi üzerinden yapıldığı bir düzende şirket kadrosu aynı zamanda bir bağımlılık ağına dönüşür. İnsanlar yalnız maaş almaz; işlerini korumak için yerel iktidarın devamını da isteyebilir. Böylece istihdam, kamu hizmetinin gereği olmaktan çıkıp seçmen ve teşkilât sadakati üreten bir araca dönüşür.

Sayıştayın denetim alanı belediyeleri, bağlı kuruluşları ve belediyelerin doğrudan veya dolaylı biçimde ortak oldukları şirketleri kapsamaktadır. Denetim; hesapların doğruluğu, işlemlerin hukuka uygunluğu ve kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanılması üzerinde yürütülür. Sayıştayın 2024 denetimleri sonucunda belediyeler, bağlı idareler, mahallî idare şirketleri ve birlikleri hakkında yüzlerce rapor hazırlanmış olması, yerel ekonomik alanın büyüklüğünü gösterir. Bununla birlikte Sayıştay yerindelik denetimi yapamaz; idarenin takdir yetkisini ortadan kaldıracak karar veremez. Bir harcama hukukî olabilir, fakat siyasî ahlâk bakımından yine de sorunlu kalabilir.

Belediyelerin kültür, tanıtım, festival ve organizasyon bütçeleri de görünmez siyasî finansmanın kullanışlı alanlarından. Kentin tanıtılması veya kültürel hayatın desteklenmesi meşru kamu görevleridir. Fakat belediye başkanının görüntüsünü çoğaltan reklâmlar, seçim yaklaşırken artan açılış törenleri, aynı organizasyon şirketlerine verilen işler ve kamu hizmetiyle parti propagandasını birbirine karıştıran yayınlar belediye bütçesini kişisel siyasî görünürlük aracına çevirebilir. Rakip aday kendi reklâmını bağış ve parti kaynağıyla finanse ederken görevdeki başkan, kamu bütçesiyle sürekli ekranda kalabilir.

12

Sosyal yardım meselesi daha hassastır. Belediyelerin yoksula, yaşlıya, engelliye, öğrenciye ve afetzedeye destek vermesi kamusal sorumluluktur. Yoksulluğu azaltan her yardım seçim yatırımı diye lekelenemez. Fakat yardımın nesnel ölçütlere değil siyasî yakınlığa göre dağıtılması, başvuran kişiye parti mensubiyeti sorulması, yardım paketinin parti sembolleriyle sunulması veya yurttışa "yardımı belediye başkanının şahsî lütfu" gibi gösterilmesi sosyal hakkı siyasî borca çevirir. Yurttaşın kendi vergisiyle karşılanan destek, iktidarın sadakat satın aldığı bir sadaka düzenine indirgenir.

Yerel ihalelerde de aynı ilişki görülür. Belediyeden sürekli iş alan müteahhit, reklâmcı, organizasyoncu, ulaşımçı veya tedarikçi zamanla yalnız yüklenici değil, yerel iktidar koalisyonunun ekonomik ortağı hâline gelebilir. Şirket belediyeden büyür; belediye yönetimi şirketin araçlarından, çevresinden veya medya imkânlarından yararlanır. Bir sonraki seçim, kamu hizmeti veren firmalar açısından siyasî bir devamlılık meselesine dönüşür. Böylece yerel ekonomi rekabetle değil, yönetimle kurulan yakınlığın derecesiyle şekillenmeye başlar.

Bu düzen yalnız belirli bir partiye özgü ele alınamaz. Merkezî iktidarın belediyelerini eleştirip muhalefet belediyelerini ahlâkî dokunulmazlıkla kuşatmak ya da tam tersini yapmak, yolsuzlukla mücadele değildir; taraftar muhasebesidir. İmar rantı, şirket kadrolaşması, örtülü reklâm ve sosyal yardımın siyasallaştırılması hangi partinin belediyesinde gerçekleşirse gerçekleşsin aynı demokratik yarayı açar. Partilerin isimleri değişebilir; kamu kaynağını siyasî sadakate çeviren aklın iştahı pek değişmez.

Yerel yönetimde şeffaflık, yalnız bütçenin yayımlanmasıyla sınırlı kalmamalıdır. İmar değişikliklerinden kimlerin yararlandığı, belediye şirketlerinin kimlerle sözleşme yaptığı, hizmet alımlarının gerçek maliyeti, reklâm ve tanıtım giderleri, sosyal yardım ölçütleri ve iştiraklerdeki istihdam yapısı karşılaştırılabilir biçimde açıklanmalıdır. Kent, belediye başkanının mülkü; belediye şirketi parti teşkilâtının iş bulma bürosu; sosyal yardım ise seçmene takılan minnet tasması değildir.

Filozof Kirpi: “Belediye başkanı kentin anahtarını halktan emanet alır; o anahtarla parti kasasının arka kapısını açtığı gün, hizmet belediyeciliği biter, yerel derebeylik başlar.”

VAKIFLAR, DERNEKLER VE MEDYA: PARALEL SİYASÎ FİNANSMAN ALANLARI

Siyasetin gerçek bütçesi her zaman siyasî partinin banka hesabında bulunmaz. Partinin düzenlemesi gereken toplantıyı bir vakıf, yetiştirmesi gereken kadroyu bir dernek, üretmesi gereken propagandayı bir düşünce kuruluşu, satın alması gereken görünürlüğü bir medya şirketi sağlayabilir. Tüzel kişilikler hukuk önünde birbirinden ayrıdır; fakat aynı siyasî çevrenin insanlarını, kaynaklarını ve hedeflerini taşıdıklarında ekonomik sınırlar silikleşir. Parti bilançosu temiz görünürken partinin toplumsal yükünü başka kuruluşlar üstlenebilir. Muhasebe ayrılmıştır, siyasî menfaat birleşmiştir.

Vakıf ve dernekler, demokratik toplumun vazgeçilmez kurumlarıdır. Devletin ulaşamadığı ihtiyaçlara uzanır, eğitim ve yardım faaliyeti yürütür, kültür üretir, toplumsal talepleri örgütler. Bu nedenle her vakfı siyasetin arka kasası, her derneği gizli parti teşkilâtı saymak hem hukukî hem ahlâkî bir hoyratlık olur. Sorun, sivil toplum kuruluşlarının siyasî görüş taşıması değildir. Bir kuruluş elbette iktidarı destekleyebilir veya muhalefet edebilir. Mesele, siyasî faaliyetin finansmanını üstlendiği hâlde bu ekonomik katkının parti hesaplarında görünmemesi ve bağışçıların gerçekte kimi finanse ettiğinin anlaşılamamasıdır.

5253 sayılı Dernekler Kanunu derneklerin gelir, gider, defter ve kayıtlarına ilişkin yükümlülükler getirmekte; derneklerin yıllık beyannamelerini idarî makamlara sunmasını öngörmektedir. 2025 yılı faaliyetlerine ilişkin beyannamelerin 2026'nın ilk dört ayında DERBİS üzerinden verilmesi gerektiğine dair resmî duyuru, bu bildirim sisteminin güncel olarak sürdüğünü göstermektedir. Derneklerde iç denetim de esastır; hesap ve faaliyetlerin tüzüğe ve mevzuata uygunluğu en geç bir yıllık aralıklarla incelenmelidir. Ne var ki malî kaydın doğru tutulması, harcamanın siyasî etkisinin ölçüldüğü anlamına gelmez. Dernek hesabında “eğitim faaliyeti” olarak görünen gider, fiilen belirli bir partinin gelecekteki kadrolarını yetiştiriyor olabilir.

Vakıflar bakımından da beyanname ve bildirim yükümlülükleri bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde yeni, mülhak, esnaf ve cemaat vakıflarına ilişkin malî ve idarî bildirimleri takip etmektedir. Ayrıca 5072 sayılı Kanun, dernek ve vakıfların kamu kurumlarıyla ilişkilerine özel sınırlar getirerek kamu kaynağı, kamu personeli ve sivil kuruluşlar arasındaki ilişkinin kötüye kullanılmasını önlemeyi amaçlar. Buna rağmen denetim, çoğu zaman kuruluşun kendi amacı ve hesabı üzerinde yoğunlaşır. Bir vakfın faaliyeti hukukî olabilir; fakat faaliyet aynı zamanda iktidar partisinin örgütlenme maliyetini azaltıyorsa siyasî finansman tartışması orada başlar.

Bir vakıf öğrenci yurdu kurabilir, burs verebilir, konferans düzenleyebilir, yayın çıkarabilir. Bunların her biri başlı başına meşru işlerdir. Ancak burs alan gençlerin belirli bir siyasî yapıya yönlendirildiği, konferansların sürekli aynı partinin kadrolarına görünürlük sağladığı, kamu kurumlarının bina ve kaynaklarının kuruluş lehine tahsis edildiği bir düzende vakıf, sosyal hizmet kurumundan siyasî insan kaynağı merkezine dönüşebilir. Parti, teşkilâtlanma giderini ödememiştir; fakat teşkilâtın kültürel ve beşerî altyapısı başka bir bütçeyle kurulmuştur.

Şirketlerin bu kuruluşlara yaptığı bağışlar da siyasî finansmanın dolaylı kanallarından biridir. Bir şirket, partiye yardım yapmadığını söyleyebilir; fakat partiyle organik yakınlığı bulunan vakfa bina, araç, burs bütçesi veya organizasyon desteği sağlayabilir. Bağışın muhatabı hukukî olarak vakıftır. Ekonomik fayda ise aynı siyasî çevrede dolaşır. Bu yöntem, finansöre daha temiz bir kamusal görüntü de kazandırır. “Partiye para veren iş insanı” yerine “eğitime ve hayır faaliyetlerine destek olan bağışçı” sıfatıyla görünür. Hayır dili, siyasî yatırımın üzerine zarif bir örtü çekebilir.

Benzer biçimde düşünce kuruluşları, araştırma merkezleri ve platformlar parti adına politika belgesi üretebilir, kamuoyu araştırması yaptırabilir, uluslararası temaslar kurabilir ve siyasî kadrolara danışmanlık sağlayabilir. Bu hizmetler parti tarafından piyasadan satın alınsa kampanya veya teşkilât gideri sayılabilecekken, ayrı kuruluşların faaliyetleri içinde görünmezleşir. Bir siyasî hareketin fikrî mutfağı başka bir tüzel kişinin bütçesiyle işletiliyorsa o mutfağın parasını kimin ödediği demokratik bakımdan önemsiz değildir.

Medya, paralel finansmanın daha etkili ve daha pahalı alanıdır. Bir televizyon kanalında sürekli görünür olmak, olumlu haberlerle sunulmak, eleştirilerden korunmak ve rakiplerin sesini kısmak milyonlarca liralık reklâmdan daha değerli olabilir. Seçim dönemlerinde yayın esaslarını YSK belirlemekte, RTÜK yayınları izleyerek tespitlerini ilgili seçim mercilerine aktarmaktadır. YSK kararlarında yayınların eşitlik, serbestlik ve dürüstlük ilkeleri çerçevesinde yürütülmesi gerektiği belirtilir. Ancak siyasî medya desteği yalnız resmî seçim takvimi içinde başlamaz. Yıllarca süren tek yanlı yayın, seçim dönemi geldiğinde çoktan seçmenin algı haritasını kurmuştur.

Siyasî reklâmın faturası görünür olabilir; haber kılığına sokulmuş propagandanın faturası ise çoğu zaman yoktur. Bir medya kuruluşunun belirli bir partiye piyasa değerinin altında reklâm vermesi, rakiplerden reklâm kabul etmemesi veya iktidar lehine ücretsiz yayın üretmesi aynî siyasî katkı olarak değerlendirilmelidir. Medya sahibi aynı zamanda kamu ihalesi alan, kamu bankası kredisi kullanan veya düzenleyici kararlara bağımlı bir iş insanıysa yayın politikasıyla ekonomik menfaat arasındaki bağ daha da önem kazanır. Ekranda görünen siyasî sadakat, başka bir sektörde tahsil edilebilir.

Resmî ilânlar ve kamu kurumlarının reklâm harcamaları da medya ekonomisinin hayatî kaynaklarıdır. Basın ilân Kurumunun düzenlemeleri, resmî ilân ve reklâmların gazete ve internet haber sitelerinde yayımlanmasına ilişkin şartları belirlemektedir. Bu kaynakların nesnel, ölçülebilir ve denetlenebilir ölçütlerle dağıtılması gerekir. Aksi durumda kamu reklâmı, basını bilgilendirme görevi için desteklemekten çıkar; sadık medyayı ödüllendiren, eleştirel medyayı ekonomik olarak boğan bir terbiye aracına dönüşür.

Vakıf, dernek ve medya alanındaki temel körlük şudur: Her kuruluş kendi mevzuatı içinde denetlenirken aralarındaki siyasî ve ekonomik bağ yeterince görünmez. Aynı şirketin hangi vakfa bağış yaptığı, hangi medya organına reklâm verdiği, hangi kamu ihalesini aldığı ve hangi siyasî kadrolarla ilişki kurduğu tek bir haritada izlenmez. Oysa siyasî finansman tek tek makbuzların toplamı değil, ilişkilerin meydana getirdiği ağıdır.

Sivil toplum iktidarın uzantısına, medya kamu parasının hoparlörüne, yardım ise siyasî sadakat üretme tekniğine dönüştüğünde demokrasi yalnız seçim günü kirlenmez. Seçimden çok önce, toplumun bilgisi, hafızası ve vicdanı finanse edilerek hazırlanır. Parti kasası boş görünebilir; çevresindeki bütün kurumlar onun adına para harcıyorsa ortada yoksul bir parti değil, hesabını başkalarına taşıtmış zengin bir iktidar ağı vardır.

Filozof Kirpi: "Partinin kasası boş diye sevinme; vakfı onun yerine para topluyor, medyası onun yerine konuşuyor, devlet ise bütün bu kalabalığın hesabını halka kesiyor olabilir."

SUÇ EKONOMİSİNİN SİYASETE TEMASI: KARA PARA, ORGANİZE SUÇ VE HİMAYE

Kara para, siyasî dilde çoğu zaman içi öfkeyle doldurulmuş bir suçlama torbasına çevrilir. Kaynağı açıklanamayan her servete, şüpheli görünen her bağışa ve rahatsız edici her ilişkiye aynı etiket yapıştırılır. Oysa hukuk, öfkenin geniş sözlüğüyle değil, fiilin unsurlarıyla çalışır. Kara para denilebilmesi için önce bir suçtan elde edilmiş malvarlığı değeri bulunmalı; ardından bu değer gayrimeşrû kaynağını gizlemek veya meşrû yolla elde edildiği izlenimini vermek amacıyla işlemlere tâbi tutulması gerekir. Türk Ceza Kanunu'nun 282. maddesi aklama suçunu bu temel mantık üzerine kurar. Dolayısıyla açıklanamayan her para kara para olmadığı gibi, banka sistemine girmiş her para da temiz sayılmaz.

Aklama sürecinin başlangıcında “öncül suç” bulunur. Uyuşturucu ticareti, kaçakçılık, yasa dışı bahis, dolandırıcılık, rüşvet, ihaleye fesat karıştırma, tefecilik veya başka bir suç faaliyeti gelir üretir. Fakat suç örgütünün asıl problemi parayı kazanmakla bitmez; onu güvenle kullanabilmek, taşınmaza, şirkete, araca, dövize veya siyasî nüfuza çevirebilmek gerekir. Kirli gelir, görünür ekonomiye giremediği müddetçe sahibinin elinde ağır ve tehlikeli bir yük olarak kalır. Aklama, bu yükün üzerine ticârî faaliyet, sahte sözleşme, paravan şirket, taşınmaz işlemi veya karmaşık para transferleriyle meşrûiyet elbisesi giydirilmesidir.

Suç geliri siyasete yalnız bağış yapmak için yaklaşmaz. Asıl ihtiyacı korunmaktır. Kolluğun dikkatinden kaçmak, soruşturmanın yönünü öğrenmek, ruhsat almak, kamu görevlisine ulaşmak, sınır ve gümrük engellerini aşmak, malvarlığına el konulmasını önlemek veya rakip suç grubuna karşı üstünlük kurmak ister. Bu sebeple organize suç ile siyaset arasındaki ilişki, paranın tek yönlü aktarımıyla açıklanamaz. Suç çevresi siyasete nakit, insan ağı, yerel nüfuz ve gerektiğinde zor kullanma kapasitesi sunabilir; siyasî aktör ise erişim, himaye, bilgi ve bürokratik gevşeklik sağlayabilir. Tarafların birbirine verdiği şey yalnız para değildir; biri devletin gölgesini, diğeri yeraltının imkânlarını taşır.

Bu ilişkinin kurulması için bakanın, milletvekilinin veya belediye başkanının doğrudan suç örgütü mensubuyla masaya oturması gerekmez. Aracılar, danışmanlar, avukatlar, iş insanları, yerel kanaat önderleri, kulüp yöneticileri ve paravan şirket ortakları iki alan arasındaki mesafeyi kapatabilir. Para bir hesaptan diğerine geçerken ilişki de katmanlara ayrılır. Siyasî temas en dış halkada meşrû bir iş görüşmesi gibi görünür; suç geliri ise birkaç şirket, fatura ve taşınmaz işleminden geçerek asıl sahibinden uzaklaştırılır. Zincirin yalnız son halkasına bakıldığında bağışçı saygın bir iş insanı, gelir ise başarılı ticârî faaliyet olarak görünebilir.

Türkiye’de 5549 sayılı Kanun, yükümlüler nezdinde yapılan veya yapılmaya teşebbüs edilen işlemlerde malvarlığının yasa dışı kaynağına ilişkin bilgi, şüphe veya şüpheli gerektiren bir husus varsa MASAK’a bildirim yapılmasını zorunlu tutar. Şüpheli işlem bildiriminde parasal alt sınır bulunmaz; işlemin tutarından çok mahiyeti, tarafları ve ekonomik gerekçesi önem taşır. Bankalarla sınırlı olmayan sistem; finans, sigorta, bahis, taşınmaz, değerli maden, araç ticareti, noterlik ve belirli diğer iş ve meslek gruplarını da yükümlülük alanına alır.

Fakat finansal izleme sisteminin varlığı, suç ekonomisi ile siyasî himaye arasındaki bütün ilişkilerin kendiliğinden ortaya çıkacağı anlamına gelmez. Şüpheli işlem bildirimini bir alarmdır; mahkûmiyet kararı değildir. Para nakit dolaşıyor, kayıt dışı işletmelerde bölünüyor, üçüncü kişilerin hesaplarına dağıtılıyor veya gerçek faydalanıcı karmaşık ortaklıkların arkasına saklanıyorsa alarm gecikebilir. Ayrıca para suçtan değil hukukî bir ticârî faaliyetten kazanılmış olsa bile, siyasî koruma satın almak amacıyla kullanılmış olabilir. Böyle bir durumda aklama suçu oluşmayabilir; rüşvet, nüfuz ticareti, çıkar çatışması veya siyasî etik sorunu başka hukukî başlıklar altında incelenmelidir.

Kamusal nüfuz sahibi kişiler bakımından yüksek dikkat ihtiyacı buradan doğar. FATF, önemli kamusal görev üstlenen kişilerin otomatik olarak suçlu sayılamayacağını; ancak sahip oldukları karar ve erişim gücünün rüşvet ve yolsuzluk gelirlerinin aklanmasında kötüye kullanılma riski doğurduğunu belirtir. Bu nedenle finansal kuruluşlardan bu kişiler, aile üyeleri ve yakın ilişkili kişilerle kurulan iş ilişkilerinde ek tedbirler uygulamaları beklenir. Türkiye’de de MASAK, kamusal nüfuz sahibi kişilere yönelik bir uygulama rehberi yayımlamış; sonraki sektörel rehberlerde bu ilişkilerde sıkılaştırılmış tedbirleri vurgulamıştır.

Bu tedbirler siyasî makam sahibini zan altında bırakmak için değil, kamu gücünün özel servete çevrilmesini zorlaştırmak için gereklidir. Bir siyasetçinin kendisinin değil, yakınının, danışmanının veya ekonomik olarak bağlantılı kişinin servetindeki olağan dışı artış da araştırma konusu olabilir. Çünkü nüfuz ticareti çoğu zaman makam sahibinin kendi hesabına para yatıracak kadar ilkel davranmaz. Lüks taşınmazlar, ortaklık payları,

danışmanlık sözleşmeleri, borç ilişkileri ve üçüncü kişilere sağlanan menfaatler, doğrudan bağıştan daha korunaklı kanallar yaratabilir.

Önleyici sistemin başka bir aracı, şüpheli işlemin kısa süreyle ertelenebilmesidir. Aklama veya terörizmin finansmanına ilişkin ciddi şüphe ve işlemin durdurulması ihtiyacı bulunduğu, belirli şartlarla erteleme mekanizması işletilebilir; düzenleme, bildirimden ardından yedi iş gününü aşmayan bir bekleme alanı öngörür. Bu süre delilin kaybolmasını, paranın başka ülkeye veya kripto cüzdana taşınmasını önlemek açısından değerlidir. Fakat geçici durdurma, soruşturmanın yerini tutmaz. Malvarlığının kaynağı, bağlantılı hesaplar, şirket ortaklıkları ve siyasî koruma iddiası adlî makamlarca hızla araştırılmadığında para bekler, sonra yeniden yürümeye başlar.

FATF'nin Haziran 2024'te Türkiye'yi artırılmış izleme listesinden çıkarması, belirlenen eylem plânındaki stratejik eksiklikler bakımından ilerleme sağlandığının kabul edildiğini gösterir. Bu gelişme, Türkiye'de kara para riskinin sona erdiği veya bütün uygulama sorunlarının çözüldüğü biçiminde okunamaz. FATF de Türkiye'nin elde edilen ilerlemeleri sürdürmesi gerektiğini belirtmiştir. Kuruluşun risk temelli yaklaşımı, devletlerin tehditleri sürekli değerlendirmesini ve kuralları yalnız kâğıt üzerinde bırakmamasını ister.

Siyasî tartışmanın en tehlikeli iki alışkanlığı, delilsiz suçlama ile taraftar körlüğüdür. Bir kişiyi yalnız fotoğraf, tanışıklık veya söylenti üzerinden kara paracı ilân etmek hukukî ciddiyeti yok eder. Buna karşılık siyasî yakınlığı bulunan kişi hakkındaki bütün işaretleri "iftira" diyerek kapatmak da himaye düzeninin dilidir. Sağlam araştırma; öncül suç, para hareketini, gerçek faydalanıcıyı, araçları, siyasî teması ve elde edilen kamu menfaatini aynı zincirde arar. Zincir kurulamıyorsa iddia kesin hükme dönüştürülemez; zincir kuruluyorsa makamın itibarı delilin önüne geçirilemez.

Organize suçun siyasete sızması, yalnız belirli siyasetçilerin ahlâk bozukluğu değildir. Kurumların bağımsızlığını kaybettiği, soruşturmaların seçici yürüdüğü ve kamu görevine sadakat üzerinden erişildiği yerde suç ekonomisi kendisine koruyucu bir iklim bulur. Mafya yalnız sokakta silâh taşıyan adam değildir; ruhsatı, şirketi, medya yüzü ve bürokraside telefonu olduğunda rejimin gayriresmî ortağına dönüşür.

Filozof Kirpi: "Kara para, beyaz gömlek giyince temizlenmez; yalnız siyasetin ön sırasında daha rahat oturur."

DİJİTAL KARANLIK: SOSYAL MEDYA, PARAVAN ŞİRKETLER VE KRIPTO FİNANSMAN

Siyasetin eski kasaları vardı: bağış makbuzu, parti binası, seçim otobüsü, matbaa faturası. Dijital çağ bu kasaları ortadan kaldırmadı; onlara görünmez bölmeler ekledi. Artık bir kampanyanın etkili olabilmesi için meydanı doldurması şart değildir. Bir reklâm hesabı açmak, seçmeni davranışlarına göre ayırmak, yüzlerce anonim sayfaya aynı mesajı dağıtmak ve birkaç içerik üreticisini eş zamanlı harekete geçirmek yeterli olabilir. Harcama partinin hesabından çıkmadığında ise propaganda görünür, finansör görünmez kalır.

Dijital siyasî finansmanın ilk problemi, harcamanın sahibidir. Bir parti veya aday kendi resmî hesabından reklâm verdiğinde işlem en azından belirli bir tüzel veya gerçek kişiye bağlanabilir. Fakat üçüncü kişiler, şirket çalışanları, gönüllü görünen platformlar, anonim haber sayfaları ve siyasî çevrelerle ilişkili ajanslar aynı kampanyayı parti adına görünmeden yürütebilir. Mesaj ile finansör arasındaki bağ koptuğunda seçmen, karşısına çıkan içeriğin yurttaş kanaati mi, ücretli propaganda mı, yoksa kamu ihalesi bekleyen bir şirketin yatırımı mı olduğunu ayırt edemez.

Bu alanın ikinci problemi mikro hedeflemedir. Dijital reklâm, herkese aynı sözü söylemek yerine seçmeni yaşına, bulunduğu yere, ilgi alanına, tüketim alışkanlığına ve çevrim içi davranışlarına göre bölümlere ayırabilir. Böylece bir aday farklı gruplara birbirini tutmayan vaatler gösterebilir; toplum ortak bir siyasî

metinle değil, kişiye göre değiştirilmiş yüzlerce küçük propaganda odasıyla karşılaşır. Kişisel Verileri Koruma Kurumu, seçim faaliyetleri sırasında siyasî partiler ve bağımsız adaylarca işlenen kişisel verilerin 6698 sayılı Kanun'daki işleme şartlarına dayanması gerektiğini açıkça hatırlatmaktadır. Ne var ki verinin hukuka uygun işlenmesi kadar, bu veriyle hangi siyasî profilin çıkarıldığı ve hangi reklâmın kime gösterildiği de demokratik denetim bakımından önemlidir.

Anonim hesaplar ve bot ağları finansmanın izini daha da dağıtır. Binlerce hesabın aynı etiketi paylaşması, aynı videoyu yayması veya aynı rakibe saldırması kendiliğinden toplumsal destek görüntüsü oluşturabilir. Oysa bu faaliyetin arkasında tek bir ajans, ücretli çalışanlar veya otomasyon hizmeti bulunabilir. Para, doğrudan "siyasî reklâm" başlığı altında ödenmek yerine sosyal medya yönetimi, kurumsal iletişim, itibar danışmanlığı veya dijital araştırma faturalarına gömülebilir. Böylece propaganda gideri ticarî hizmet kılıfına girer; seçmen organik öfke sandığı şeyin aslında vardiyalı bir üretim olduğunu göremez.

Fenomenler ve içerik üreticileri de bu yeni ekonomik alanın aktörleridir. Bir kişinin siyasî görüşünü açıklaması demokratik özgürlüğün parçasıdır. Fakat ücret karşılığında hazırlanmış içeriğin gönüllü kanaat gibi sunulması, reklâm ile kişisel ifade arasındaki sınırı siler. Ödeme doğrudan parti tarafından yapılmayabilir; reklâm ajansı, belediye iştirakiyle çalışan şirket, vakıf veya kampanyaya yakın bir iş insanı araya girebilir. Para zinciri uzadıkça içerik üreticisinin gerçek müşterisi görünmezleşir. Bu nedenle yalnız parti harcamalarının değil, parti lehine yürütülen üçüncü kişi kampanyalarının da açıklanması gerekir.

Dijital propaganda kamu kaynağıyla beslendiğinde sorun daha da ağırlaşır. Bir kamu kurumunun kurumsal iletişim bütçesi, görevdeki yöneticinin kişisel siyasî markasını büyütmek için kullanılabilir; belediye veya kamu şirketi adına satın alınan reklâm, hizmet bilgisinden çok seçim mesajına dönüşebilir. Parti rakipleri aynı görünürlüğü kendi bütçelerinden sağlarken iktidar, yurttaşın vergisiyle veri, tasarım, içerik ve erişim satın alır. Bu harcama parti hesabında görünmez; çünkü faturanın muhatabı kamu kurumudur. Fakat ekonomik fayda doğrudan siyasî aktöre akar. Dijital alanda devlet ile parti arasındaki sınırın silinmesi, otobüs ve afiş kullanımından daha az görünür, daha ölçülebilir ve daha sürekli bir ayrıcalık üretir.

Paravan şirketler dijital finansmanın muhasebe zırhıdır. Kısa süre önce kurulmuş bir şirket, belirsiz bir "medya danışmanlığı" sözleşmesiyle yüksek miktarda ödeme alabilir; ardından aynı kaynağı reklâm hesaplarına, yazılım hizmetlerine veya başka alt yüklenicilere dağıtabilir. Gerçek hizmetin kapsamı, piyasa değeri ve nihai faydalancısı bilinmediğinde şirket, para ile siyaset arasındaki ara duvara dönüşür. Aynı kişilerce yönetilen çok sayıda küçük şirket kullanıldığında harcama parçalanır; tek bir büyük kampanyanın maliyeti birbirinden ilgisiz ticarî işlemler gibi görünür.

Yurt dışından alınan dijital hizmetler başka bir körlük üretir. Sunucu, yazılım, veri analizi, reklâm hesabı veya danışmanlık başka ülkedeki şirket üzerinden sağlandığında ödeme yolu uzar, yetki alanları parçalanır. Yabancı kaynak yasağı bulunsan bile, hizmetin bedelini kimin karşıladığı veya indirimli hizmetin ekonomik değerinin nasıl hesaplandığı açık değilse yasak kolayca biçimsel hâle gelebilir. Siyasî finansman denetimi, paranın ülkeye giriş yaptığı son banka hesabına değil, hizmetin gerçek maliyetini üstlenen ilk kaynağa kadar gitmelidir.

Kripto varlıklar bu tartışmaya çoğu zaman abartılı bir anonimlik efsanesiyle dâhil edilir. Blokzincir işlemleri bütünüyle görünmez değildir; birçok ağda transferler kalıcı biçimde kaydedilir. Buna karşılık cüzdan sahibinin gerçek kimliği gizlenebilir, varlıklar farklı ağlara taşınabilir ve aracısız transferlerle sınır aşabilir. Türkiye'de 7518 sayılı Kanun'un 2 Temmuz 2024'te yürürlüğe girmesiyle kripto varlık hizmet sağlayıcıları Sermaye Piyasası Kurulunun düzenleme ve denetim alanına alınmış; 13 Mart 2025'te kuruluş, faaliyet, çalışma ve sermaye yeterliliğine ilişkin ikincil düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur.

Kripto hizmet sağlayıcılarının MASAK yükümlüsü olması, kimlik tespiti ve şüpheli işlem bildirimi bakımından önemli bir izleme zemini oluşturur. MASAK, sektörün risklerine özgü şüpheli işlem bildirim rehberini ve kripto varlık hizmet sağlayıcılarına yönelik yükümlülük rehberini güncellemiştir. Rehberler; bilgi-belge verme, şüpheli işlem bildirimi, uyum programı, yüksek riskli müşteri ve işlemler gibi başlıkları içerir. Ancak kişi kendi kontrolündeki cüzdanlar, yurt dışı platformları veya aracı kişiler üzerinden hareket ettiğinde denetim daha karmaşık hâle gelir. Düzenleme kapıyı daraltır; teknolojinin bütün pencerelerini kapatmaz.

Dijital siyasî finansmanda temel eksiklik, farklı veri kümelerinin aynı soruya cevap verecek biçimde birleştirilememesidir: Reklâmı kim verdi, parayı kim ödedi, içerik kimin lehineydi, hedef kitle nasıl seçildi ve hizmeti hangi şirket üretti? OECD'nin 2026 Türkiye değerlendirmesi, siyasî finansman kurallarının ölçütlerin yüzde 50'sini, uygulamanın ise yalnız yüzde 14'ünü karşıladığını; partiler ve adaylar için seçim kampanyası sırasında finansman raporlama ve bu raporları kamuya açıklama yükümlülüklerinin bulunmadığını belirtmektedir. Dijital harcamaların üçüncü kişiler ve paravan yapılar üzerinden büyüdüğü bir çağda yalnız partinin yıllık hesabını incelemek bu karanlığı aydınlatmaya yetmez.

Şeffaf bir sistem, her ücretli siyasî içeriğin finansörünü, harcama miktarını, yayın süresini, hedefleme ölçütlerini ve hizmet sağlayıcısını erişilebilir kılmalıdır. Partiyle resmî bağı bulunmayan fakat seçim sonucunu etkilemek amacıyla harcama yapan üçüncü kişiler de raporlama kapsamına alınmalıdır. Aksi hâlde siyasî para, parti binasının kapısından girmek yerine cep telefonunun ekranından içeri süzülür; makbuz bırakmaz, fakat seçmenin gördüğü dünyayı yeniden kurar.

Filozof Kirpi: "Eskiden siyasetin kara kasası kilitli bir odadaydı; şimdi herkesin avucunda parlıyor, fakat ekranı kimin satın aldığını kimse bilmiyor."

18

PARANIN REJİMİ: DENETİMSİZLİK, CEZASIZLIK VE SİYASÎ OLİGARŞİ

Türkiye'de siyasetin finansmanı meselesi, birkaç usulsüz başışın, birkaç şaibeli ihalenin veya birkaç zengin siyasetçinin hikâyesine indirgenemez. Önceki bölümlerde açılan bütün damarlar yan yana getirildiğinde daha geniş bir dolaşım ortaya çıkar: Kamu kaynağı özel sermayeyi büyütür; büyüyen sermaye siyasî iktidarın görünürlüğünü, örgütlenmesini ve toplumsal nüfuzunu besler; siyasî iktidar da kendisini destekleyen çevrelerin kamu kaynağına erişimini kolaylaştırır. Para iktidara yaklaşır, iktidar parayı çoğaltır. Yurttaş ise hem kaynağın asıl sahibi hem de bu kapalı alışverişin dışarıda bırakılmış seyircisidir.

Bu düzenin merkezinde parti kasası bulunmayabilir. Hazine yardımı resmî bütçeyi, kamu ihalesi sermaye çevresini, belediye iştiraki yerel teşkilâtı, vakıf insan kaynağını, medya propaganda düzenini, dijital ağ ise algı alanını besler. Ayrı hukukî kişilikler ve farklı muhasebe defterleri, tek bir siyasî ekosistemin parçaları hâline gelir. Her işlem kendi dosyasında mâkul görünebilir; işlemler arasında kurulan ilişki ağı ise kamusal gücün belirli çevrelere aktarıldığını gösterebilir. Siyasî finansmanın hakikati tek makbuzda değil, makbuzlar arasındaki sessiz akrabalıktır.

Türkiye'nin denetim mimarisi bu ağı bütün olarak görmekte zorlanmaktadır. Anayasa Mahkemesi parti hesaplarına, YSK seçim işlemlerine ve belirli seçim hesaplarına, Sayıştay kamu harcamalarına, MASAK şüpheli malî hareketlere, Kamu İhale Kurumu ihale süreçlerine, savcılıklar ise ceza şüphesi doğuran fiillere bakar. Her kurumun kendi yetki alanı vardır; fakat şirket, vakıf, medya, belediye ve parti arasında dolaşan ekonomik menfaati sürekli izleyen birleşik bir siyasî finansman denetimi bulunmaz. OECD'nin Mart 2026 tarihli değerlendirmesinde Türkiye'nin siyasî finansman düzenlemelerine ilişkin ölçütlerin yüzde 50'sini, uygulamaya ilişkin ölçütlerin ise yalnız yüzde 14'ünü karşılaması, kâğıt üzerindeki kuralla fiilî denetim arasındaki uçurumu açıkça göstermektedir.

Denetimin parçalanması, cezasızlığın ilk sığınağıdır. Bir kamu harcaması muhasebe bakımından doğru, ihale işlemi biçimsel olarak tamam, şirket başışı kendi defterinde kayıtlı olabilir. Fakat aynı şirketin kamu işi aldıktan sonra iktidara yakın bir vakfa kaynak aktarması, aynı medya grubunun iktidara bedelsiz görünürlük sağlaması ve aynı ekonomik çevrenin karar vericilere ayrıcalıklı erişim kazanması birlikte değerlendirilmediğinde sistemin siyasî anlamı kaybolur. Hukuk dosyaları birbirinden ayırır; çıkar ağı bu ayrılıktan beslenir.

Cezasızlık yalnız soruşturma açılmaması veya mahkûmiyet çıkmaması değildir. Denetimin seçim bittikten yıllar sonra tamamlanması, kararların teknik belgeler arasında kaybolması, yaptırımların elde edilen siyasî menfaatten küçük kalması ve yurttaşın bilgiye zamanında ulaşamaması da cezasızlığın biçimleridir. Seçim kampanyasında milyonlarca kişiye ulaşan kayıt dışı bir finansman, yıllar sonra tespit edildiğinde seçim sonucu geri alınamaz; seçmenin maruz kaldığı eşitsiz propaganda telâfi edilemez. Gecikmiş denetim, bazen adalet üretmez; yalnız arşive düzen verir.

Kamu ihaleleri bu rejimin ekonomik motorlarından biridir. Avrupa Komisyonunun 2025 Türkiye Raporu, kamu alımlarında sınırlı rekabet içeren yöntemlerin yaygınlığına, pazarlık usulünün yüksek payına ve kamu-özel iş birliği projelerindeki şeffaflık sorunlarına dikkat çekmektedir. Rapora göre 2024'te kamu ihalelerinin değer bakımından yalnız yüzde 39,7'si açık ve âdil rekabete açık alanda kalmıştır. Bu veri her ihalenin yolsuz olduğu anlamına gelmez; fakat kamu kaynağının dar bir rekabet ortamında dağıtılması siyasî yakınlık, çıkar çatışması ve karşılıklı bağımlılık riskini büyütür.

Devlet ile parti arasındaki sınırın silinmesi, bu dolaşımın siyasî motorudur. Görevdeki yönetim kamu törenini seçim mitingine, sosyal yardımı kişisel lütfâ, kamu personeli kampanya emekçisine ve kurumsal iletişim bütçesini lider reklâmına çevirdiğinde parti, rakiplerinin satın almak zorunda olduğu imkânları vergiler üzerinden elde eder. Parti hesabına tek kuruluş girmemiş olabilir; fakat siyasî fayda açıkça doğmuştur. Bu nedenle siyasî finansman denetimi yalnız gelir-gider cetvelini değil, devlet kaynağının kime görünürlük, örgütlenme ve seçmen erişimi sağladığını da ölçmelidir. Aksi hâlde iktidar partisi seçim yarışına devletin omuzlarında girer, muhalefetten ise kendi ayaklarıyla aynı hıza ulaşması beklenir.

Siyasî oligarklaşma tam da bu noktada doğar. Oligark yalnız çok zengin kişi değildir. Servetini kamu kararlarından büyüten, medya gücüyle iktidarın algısını koruyan, iktidar devam ettiği sürece ihale ve imtiyazlara erişen ekonomik aktör; siyasî düzenin gayriresmî ortağına dönüşür. Devlet şirketi büyütür, şirket iktidarın ömrünü uzatmaya çalışır. Kamu ile özel arasındaki çizgi kâğıt üzerinde kalır; karar masasında sermaye ile siyaset aynı sandalyeye sıkışır.

Bu yapı muhalefeti de bozabilir. İktidarı eleştiren bir parti, kendi belediyelerinde iştirakleri kadrolaşma aracı yapıyor, başışçılara ayrıcalıklı erişim sağlıyor veya medyayı taraftar sermaye üzerinden kuruyorsa başka bir ahlâk önermiyor demektir. Yalnız iktidarın rant çevresini değiştirmek, rant düzenini ortadan kaldırmaz. Siyasî temizlik, "bizim zenginimiz", "bizim vakfımız", "bizim müteahhidimiz" mazeretini reddetmeden başlayamaz. Kirli finansmanın parti rozeti değişebilir; kamusal vicdanda bıraktığı leke değişmez.

Medya ve dijital propaganda bu rejimin sis üretme aygıtıdır. Kamu reklâmları, resmî ilânlar, şirket sponsorlukları ve anonim dijital kampanyalar sayesinde ekonomik güç siyasî hakikat üzerinde baskı kurar. Yurttaş özgürce karar verdiğini düşünürken önüne gelen haberlerin, videoların, etiketlerin ve kanaat önderlerinin hangi kaynakla finanse edildiğini bilmez. Para yalnız siyaseti satın almaz; siyasetin nasıl görüleceğini de satın alır. Böylece iktidarın ekonomik üstünlüğü, bilgi üstünlüğüne çevrilir.

GRECO'nun Türkiye değerlendirmeleri, siyasî parti finansmanının şeffaflığı ve denetimi konusunda uzun süredir tamamlanmamış tavsiyelere işaret etmektedir. Kurumun uyum raporlarında siyasî finansman alanındaki ilerlemenin yetersiz bulunması, sorunun geçici bir mevzuat aksaklığından daha köklü olduğunu

gösterir. Bu köklülük yalnız kanun eksikliğinden değil; siyasî aktörlerin görünür finansmana razı olmamasından, denetim kurumlarının bağımsızlığının tartışmalı hâle gelmesinden ve toplumun yolsuzluğu parti sadakati üzerinden değerlendirmesinden beslenir.

Temiz siyasî finansman için kaynağın, harcamanın, gerçek bağışçının, aynî yardımın, üçüncü kişi kampanyalarının, kamu ihalelerinin ve siyasî aktörlerle ekonomik bağların aynı veri düzeninde görülebilmesi gerekir. Açıklama seçim sonrasına bırakılmamalı; seçmen oy vermeden önce yapılmalıdır. Denetim kurumu yalnız belge bekleyen bir noter gibi davranmamalı, risk göstergelerini araştırabilmelidir. Yaptırım, usulsüzlükten elde edilen siyasî ve ekonomik kazancı aşmalıdır. Devlet kaynağının parti lehine kullanımına karşı iktidar ve muhalefet ayrımı yapılmamalıdır.

Türkiye'de siyasetin finansmanı, sonunda bir rejim meselesidir. Para görünmez kaldıkça temsil görünür kalmaz. Kamu kaynağı siyasî sadakate, siyasî sadakat yeni kamu kaynağına çevrildiğinde sandık ortadan kalkmaz; fakat seçmenin önündeki seçenekler eşit olmaktan çıkar. Demokrasi yalnız oyların sayılmasıyla yaşamaz. O oyların hangi bilgi ortamında, hangi ekonomik baskı altında ve kimin parasıyla kurulmuş bir propaganda düzeninde verildiği de demokrasinin ahlâkına dâhildir.

Filozof Kirpi: "Sandığı çalmaya gerek kalmadı; sandığa giden bütün yolları satın alanlar, halkın iradesini kendi paralarının gölgesinde yürütüyor."